

اشرف بروجردی؛ ایستاده در میانه سنت و مدرنیته

بدرالسادات مفیدی
دبیر جبهه اصلاحات
ایران

خیلی سال پیش، در دوره دولت اصلاحات، زمانی که به‌عنوان روزنامه‌نگار حوزه سیاسی فعالیت می‌کردم، با مرحومه اشرف بروجردی آشنا شدم. تصویری که آن زمان از شخصیت او در ذهنم شکل گرفت، زنی توانمند بود که در عین حال در خانواده‌ای سنتی مذهبی رشد کرده و متأثر از فضای انقلاب ۵۷، با نوعی دوگانگی و تعارض در سبک زندگی مواجه‌بود. بر پایه همین تصویر، گمان می‌کردم طبیعی است که او، از یک‌سو در برابر ارزش‌ها و انتظارات سنتی خانواده و بافت اجتماعی پیرامونش قرار داشته و از سوی دیگر با مظاهر دنیای مدرن روبه‌رو بوده است؛ وضعیتی که بی‌تردید برای تبدیل شدن به یک زن مدیر -آن هم به‌عنوان نخستین معاون زن وزارت کشور پس از استقرار جمهوری اسلامی -فشارهای مضاعفی را بر او تحمیل می‌کرد.

بی‌تردید، تحول شخصیتی اشرف بروجردی مرهون پیشروی آرام، پرهیز از رفتارهای هیجانی، اخلاق‌مداری و صبر استراتژیک او بود. او با وجود محدودیت‌ها و چالش‌های ساختاری، علاوه بر بازتعریفی خلاقانه از هویت دینی زن ایرانی، توانست حضوری معنادار و ماندگار در عرصه‌های تصمیم‌سازی و کنشگری سیاسی و مدنی پیدا کند. در واقع، اشرف بروجردی در چارچوب همین محدودیت‌ها، راه‌های متفاوتی برای معنادادن به زندگی و اعمال اراده فردی خود برگزیده بود و در عین برخورداری از شجاعت در بیان مطالبات و پایداری در برابر فشارها، همواره بر روش‌های مسالمت‌آمیز اصلاح‌طلبانه پایبندماند. بر همین اساس نیز می‌کوشید در موقعیت‌هایی که در آن قرار داشت، به سهم خود در مسیر توسعه، عدالت اجتماعی و گسترش مشارکت عمومی نقش آفرینی مؤثر و الهام‌بخش داشته باشد.

اشرف بروجردی نماد خودباوری، مسئولیت‌پذیری و تلاش برای تغییر مثبت زن ایرانی بود؛ زنی که نه‌تنها به بهبود وضعیت زنان می‌اندیشید، بلکه ارتقای کیفیت حکمرانی و پویایی جامعه ایران از بزرگ‌ترین دغدغه‌ها و خواسته‌های او به‌شمار می‌رفت.

روح آن بزرگ‌زن شاد و در آرامش باد.

چهره

نتیجه معکوس گرفتیم

مرتضی طلالی، رئیس اسبق پلیس در گفت‌وگو با خبرنگارآنلاین گفت: «اگر بخواهید نگاه من را بدانید، معتقدم آنچه امروز در جامعه با عنوان مسئله بدحجابی با آن مواجه هستیم، بخش قابل توجهی از آن ناشی از مقاومت، مقابله و اعتراض جامعه زنان مانسبت به شیوه مدیریت اداره جامعه است. هر قدر فشار را بیشتر کردیم، نتیجه معکوس گرفتیم. من اخیراً به‌صراحت گفته‌ام که زمانی قانونی برای جمع‌آوری تجهیزات گیرنده ماهواره تصویب شد؛ این که به پشت‌پام‌ها برویم و این تجهیزات را جمع کنیم، من اساساً به این روش قائل نبودم و معتقد نبودم که وارد خانه‌ها شویم و رسیورها را جمع کنیم. همان زمان گفتم این قانون اجراشدنی نیست.»

وی در ادامه گفت: «موضوع از یک سو امنیت جامعه است و از سوی دیگر شهروندان، پلیس و قانون را در نظر می‌گیرم. درباره قانون حجاب هم عرض کردم که سرنوشت این قانون مشابه گیرنده‌های ماهواره است. شاید خیلی‌ها خوششان نیاید و نسبت‌های آن چنانی به من بدهند.»

سیاست

POLITICS

۴

یادنامه فقیه

گتسی: Getty Images

درباره آیت‌الله حسینعلی منتظری

در سالگرد درگذشت او

فرهاد فخرآبادی
خبرنگار گروه سیاست

۳۵ آذر ۱۳۸۸ می‌توانست یک روز عادی در شهر قم باشد اما یک انتخاب از سوی پیرمردی ۸۷ ساله، در آخرین ماه‌های زندگی‌اش منجر به این شد که این شهر، شاهد یکی از باشکوه‌ترین مراسم‌های بدرقه باشد. سخن از حسینعلی منتظری است؛ فردی که فارغ از نظرات، دیدگاه‌ها و تأثیرهایی که در تاریخ معاصر ایران داشت (و این تأثیرها همچنان هم ادامه دارد)؛ در سال‌های پیش و پس از انقلاب جفاهای زیادی دید، تهمت‌ها شنید و در گام آخر به حصر فرستاده شد اما با پایان حصر و در روزهای پرحاشیه پس از انتخابات ۸۸ راهی رارفت؛ راهی که منجر به محبوبیتش شد و مراسم بدرقه‌اش تبدیل به صحنه‌ای ماندگار در تاریخ معاصر ما شد و حالا ۱۶ سال از روزی که او روی دست مردم بدرقه شد، می‌گذرد و ۱۶ سال بعد، سخن گفتن از او همچنان ادامه دارد.

حق تعیین سرنوشت از نگاه آیت‌الله منتظری

محمدحسن موحدی ساوجی
استاد دانشگاه مفید

برای حق بر انتخاب و خطا یا همان حق تعیین سرنوشت بر اساس مکتب فقهی آیت‌الله‌العظمی منتظری می‌توان به هشت دلیل استناد کرد:

۱ تأکید قرآن کریم بر آزادی تکوینی انسان: آیات متعددی از قرآن بر آزادی تکوینی انسان در این جهان دلالت دارد. به دنبال آن می‌توان گفت: چنانچه گروهی از انسان‌ها با عقایدی مشترک هر چند باطل- جامعهای مورد رضایت خویش را تشکیل دهند، دیگران از ناحیه شارع به اجبار آنان نسبت به تغییر اجتماع مورد علاقه خود مجاز نیستند.

۲ سفارش قرآن به دادگری نسبت به غیرمسلمانان: از سفارش‌های مهم در قرآن کریم، توصیه به دادگری و پذیرش احسان به غیرمسلمانان است: «لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَ لَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَ تُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ.» با توجه به این آیه، و با در نظر گرفتن این که موضوع مورد بحث در فرضی است که غیرمسلمانان در یک جامعه حائز اکثریت باشند، چگونه می‌توان به محرومیت آنان از حقوق بنیادین خویش، از جمله حق تعیین سرنوشت، نظر داد و در عین حال قائل به رعایت دادگری نسبت به آنان بود؟! تعیین سرنوشت، نظر داد و در عین حال قائل به رعایت دادگری نسبت به آنان بود؟! فحوای قاعده «الناس مسلطون علی اموالهم»: از پیامبر اکرم (ص) روایت شده است که فرمودند: «هرآینه مردم بر اموال خویش مسلط

هستند.» این قاعده مستفاد از عقل عملی و تأیید شده توسط سیره عقلا در زمان‌ها و مکان‌های مختلف بوده است؛ و ویژه دسته‌ای خاص از انسان‌ها یا مؤمنان از ایشان نبوده است.

۴ معاهده پیامبر اکرم (ص) با غیرمسلمانان در مدینه: از دیگر دلایل پیمان‌هایی است که پیامبر اکرم (ص) با غیرمسلمانان در مدینه منعقد کردند. از جمله این پیمان‌ها می‌توان به عهدنامه‌ای اشاره کرد که میان ساکنان مدینه که مسلمانان، یهودیان و مشرکان آن دیار را شامل می‌شد، منعقد گردید.

۵ طرح شرایط از سوی قبایل هنگام پذیرش اسلام: قبایلی از عرب در صدر اسلام، هنگامی که با پیشنهاد و دعوت پیامبر (ص) مبنی بر پذیرش اسلام و ورود در جامعه اسلامی و حاکمیت دینی روبه‌رو می‌شدند، گاه شرایطی را مقرر می‌داشتند که بر حسب نقل تاریخی اگر این شرایط در حوزه اعتقادات و مسلمات دینی می‌بود با عدم پذیرش مواجه می‌شد؛ در غیر این صورت گاه مورد پذیرش قرار می‌گرفت.

۶ اختیار غیرمسلمانان برای پذیرش اسلام: آن حضرت، در نامه‌های خود به قبایلی که در منطقه حاکمیت اسلامی زیست کرده، به آیین‌های دیگر پایبند بودند، ضمن دعوت آنان به دین اسلام، ایشان را در پذیرش این دعوت یا پرداخت جزیه مخیر می‌کردند و جزیه نه به عنوان مجازات غیرمسلمانان، بلکه وضع مالیاتی بر آنان در قبال تعهد حاکمیت نسبت به حقوق شهروندی آنان بوده است؛ همان گونه که مسلمانان نیز به پرداخت مالیاتی مشابه تحت عناوین زکات یا خمس ملزم بودند.

محمدتقی فاضل‌میبدی عضو مجمع مدرسین و محققین حوزه علمیه قم:

توسعه دید آیت‌الله منتظری برای روشنفکران جالب بود

بحث فقهی است. نگاه فقهی ایشان نگاه فقه سنتی بود؛ در فقه سنتی آیت‌الله منتظری واقعاً در حوزه سرآمد بود، روی مبانی سنتی که چه در فقه و چه در اصول داشت، سال‌ها کار کرده بود. این سال‌هایی که می‌گویم چه زمانی که محضر آیت‌الله بروجردی و امام درس خوانده بود؛ چه پیش از زندان، چه در زمان زندان و پس از انقلاب را شامل می‌شود. یعنی هم و غم‌اش در این بود که آنچه را که می‌فهمد، عمیق‌تر و آنچه را که می‌فهمد را توسعه‌اش دهد. این است که در فقه، به نظر من در حوزه از شخصیت‌های کم‌نظیر این سده اخیر به شمار می‌رود که ما در حوزه خوانده‌ایم یا خودمان مشاهده کرده بودیم. البته عرض کردم که نگاه‌های سنتی هم در فقه‌اش وجود داشت ولی آن روش و شیوه‌ای که در درس و تدریس انتخاب می‌کرد، مبناساز بود؛ یعنی دانشمندپرور بود، عالم‌پرور بود. از نظر اخلاقی هم به گونه‌ای بود که چه قائم‌مقام بود و چه نبود برایش هیچ فرقی نمی‌کرد. یعنی در شخصیت ایشان هیچ تغییری ایجاد نکرده بود.

۴ایشان به خاطر صراحت کلام و نظریاتی که داشتند، چه در دهه ۶۰ و چه پس از آن، منتقدین و مخالف‌هایی داشتند. خودشان درباره

زمانی که زنده بودند مأثوس بودم. یک بُعد اخلاقی داشت که به نظر من عالی‌ترین نمره را برای بُعد اخلاقی ایشان میتوان در نظر گرفت. در میان روحانیونی که من می‌شناختم از جهت سلامت نفس و تواضع و توجه‌اش به انسان، به اینکه کسی رنج و مشکل نبیند و مشکل مردم باید حل شود. این در شخصیت آیت‌الله منتظری عجین شده بود. مثلاً اگر متوجه می‌شد کسی مشکلی دارد، او در تلاش بود که مشکل طرف را حل کند و هیچ وقت، حالا چه در موقعی که قائم مقام بودند و چه بعد از عزل از قائم مقامی، این تواضعی که داشتند، فرقی نکرد. همیشه آن تواضع و فروتنی که در مقابل افراد داشت را حفظ کرد و تا آخر این تواضع را داشتند. لذا در بُعد اخلاقی و عاطفی آیت‌الله منتظری یکی از شخصیت‌هایی بود که اگر نگوییم بی‌نظیر بود، واقعاً در حوزه کم‌نظیر بود. خود من بیشتر شیفته آن شخصیت اخلاقی و عاطفی ایشان بودم. نکته دیگری که می‌توان درباره آیت‌الله منتظری به آن اشاره کرد،

